

Dobór czasowników do badań przy tworzeniu słownika semantycznego czasowników polskich

Elżbieta Hajnicz

Instytut Podstaw Informatyki PAN

Warszawa, 19.03.2007

Plan referatu

- ▶ Co to są alternacje;
- ▶ Typy alternacji — literatura anglojęzyczna;
- ▶ Kategoria strony w języku polskim;
- ▶ Typy alternacji — literatura polska:
  - ▶ alternacja — zmiana pojedynczych wymagań składniowych,
  - ▶ transformacja — zmiana strony;
- ▶ Porównanie podejść;
- ▶ Źródła danych do doboru czasowników;
- ▶ Reguły ilościowe doboru czasowników;
- ▶ Podział wybranych czasowników względem zjawisk syntaktycznych, jakim podlegają;
- ▶ Nadreprezentacje;
- ▶ Własności podkorpusu.

Alternacje

Alternacja jest to regularna wariantywność w syntaktycznym uzewnętrznieniu argumentów czasownikowych. Zasada jest taka, że dwa zdania tworzą alternację, jeśli ich znaczenie jest identyczne (bądź przynajmniej zbliżone) lub też znaczenie jednego jest uszczegółowieniem znaczenia drugiego (zawieranie). W pierwszym przypadku obie alternacje muszą mieć tę samą liczbę argumentów.

Alternacje — literatura anglojęzyczna (1)

- ▶ alternacja **datywna** (ang. *dative*):

Jan posłał książkę Piotrowi / do Piotra.

Jan dał książkę Piotrowi / *do Piotra.

Jan dał książkę do introligatora / (-)introligatorowi.

Jan dał książkę do introligatora / introligatorowi do oprawy.

Alternacje — literatura anglojęzyczna (1)

- ▶ alternacja **datywna** (ang. *dative*):

Jan posłał książkę Piotrowi / do Piotra.

Jan dał książkę Piotrowi / *do Piotra.

Jan dał książkę do introligatora / (-)introligatorowi.

Jan dał książkę do introligatora / introligatorowi do oprawy.

- ▶ Problem:

Fabryka wysłała szafę klientowi / do klienta.

Fabryka wysłała szafę do magazynu / *magazynowi.

Urząd skarbowy wysłał ponaglenie firmie / do firmy Piotra.

Urząd skarbowy wysłał ponaglenie do pracy / *pracy (do domu / *domowi) Piotra.

(Urząd skarbowy wysłał ponaglenie Piotrowi do firmy/pracy/domu.)

Alternacje — literatura anglojęzyczna (2)

- ▶ alternacja **benefaktywna** (ang. *benefactive*):

Piotr zostawił/przekazał wiadomość Annie / dla Anny.

Maria kupiła/wybrała zabawki dziecku / dla dziecka.

Mikołaj rozdał prezenty dzieciom / między dzieci.

Alternacje — literatura anglojęzyczna (2)

- ▶ alternacja **benefaktywna** (ang. *benefactive*):

Piotr zostawił/przekazał wiadomość Annie / dla Anny.

Maria kupiła/wybrała zabawki dziecku / dla dziecka.

Mikołaj rozdał prezenty dzieciom / między dzieci.

- ▶ Problem:

Jan posłał książkę dla Piotra (przez jego siostrę).

Jan posłał książkę Piotrowi dla Marii.

Alternacje — literatura anglojęzyczna (3)

- ▶ alternacja **lokatywna** (ang. *locative*):

Piotr (za)ładował ziemniaki na wóz / do worka.

Piotr (za)ładował wóz/worek ziemniakami.

Jan zapisał uwagi do zeszytu / w zeszycie.

Jan zapisał zeszyt uwagami.

Grzyb śmierdzi w baraku.

Barak / W baraku śmierdzi grzybem / od grzyba.

- ▶ Wątpliwe:

Wybuch zatrzęsł domem.

Dom zatrzęsł się od wybuchu.

?W domu zatrzęsło się od wybuchu.

Bluszcz porasta/porósł altanę.

Altana porasta/porosła bluszczem.

Alternacje — literatura anglojęzyczna (4)

- ▶ Za przypadek alternacji lokatywnej uważa się także poniższe konstrukcje:

Piotr posprzątał/sprzątnął (bałagan) (w pokoju).

Piotr posprzątał/sprzątnął pokój (z bałaganu).

Maria wytarła (kurz) (z półki / na półce).

Maria wytarła półkę (z kurzu).

Anna uporządkowała (narzędzia) (w magazynie).

Anna uporządkowała magazyn *z narzędzi.

Alternacje — literatura anglojęzyczna (4)

- ▶ Za przypadek alternacji lokatywnej uważa się także poniższe konstrukcje:

Piotr posprzątał/sprzątnął (bałagan) (w pokoju).

Piotr posprzątał/sprzątnął pokój (z bałaganu).

Maria wytarła (kurz) (z półki / na półce).

Maria wytarła półkę (z kurzu).

Anna uporządkowała (narzędzia) (w magazynie).

Anna uporządkowała magazyn *z narzędzi.

- ▶ Problem:

Jan zaniósł/przyniósł psa do weterynarza.

Jan *zaniósł/przyniósł psa od weterynarza.

Jan zaniósł/przyniósł psa weterynarzowi. (= do)

Jan zabrał/*odebrał psa do weterynarza.

Jan zabrał/odebrał psa od weterynarza.

Jan zabrał/odebrał psa weterynarzowi. (≈ od)

Alternacje — literatura anglojęzyczna (5)

Alternacje rzadziej pojawiające się w języku polskim:

- ▶ alternacja **konatywna** (ang. *conative*):

Jan uderzył drzwi.

Jan uderzył w drzwi.

Jan uderzył się o drzwi.

Alternacje — literatura anglojęzyczna (5)

Alternacje rzadziej pojawiające się w języku polskim:

- ▶ alternacja **konatywna** (ang. *conative*):

Jan uderzył drzwi.

Jan uderzył w drzwi.

Jan uderzył się o drzwi.

- ▶ alternacja **co/o co** (ang. *with/against*):

Jan uderzył ręką/kijem płot.

Jan uderzył ręką/kijem w płot.

Jan uderzył ręką/kijem o płot.

Jan uderzył się ręką/*kijem o płot.

*Jan uderzył kij o płot.

Alternacje — literatura anglojęzyczna (6)

Alternacje uszczegółwiające

- ▶ alternacja **kauzatywna** (ang. *causative*):

Piotr zbił szybę (piłką).

Piłką zbiła szybę.

Gwałtowny podmuch wiatru zbił szybę.

Szyba zbiła się.

Kelner stłukł całą tacę szklanek.

Cała taca szklanek stłukła się (kelnerowi).

Ciotka upiekła ciasto (w piekarniku).

Ciasto upiekło się (ciotce) (w piekarniku).

Alternacje — literatura anglojęzyczna (6)

Alternacje uszczegółwiające

- ▶ alternacja **kauzatywna** (ang. *causative*):

Piotr zbił szybę (piłką).

Piłka zbiła szybę.

Gwałtowny podmuch wiatru zbił szybę.

Szyba zbiła się.

Kelner stłukł całą tacę szklanek.

Cała taca szklanek stłukła się (kelnerowi).

Ciotka upiekła ciasto (w piekarniku).

Ciasto upiekło się (ciotce) (w piekarniku).

- ▶ Problem:

Kucharz stopił masło (w garnku / na ogniu / ?ogniem).

Ogień/*Garnek stopił masło.

Masło stopiło się.

Alternacje — literatura anglojęzyczna (7)

- ▶ alternacja **kauzatywna** z odbiorcą akcji:

Jeździec popędził/pognał konia (przez las).

Koń popędził/pognał (przez las).

Piotr powłókł Marię do kina.

Maria powłokła się (z Piotrem) do kina.

Nadzorca zaharował/zamęczył niewolników (na śmierć).

Niewolnicy zaharowali/zamęczyli się (na śmierć).

Praca zamęcza Piotra.

Piotr zamęcza się (pracą).

Alternacje — literatura anglojęzyczna (7)

- ▶ alternacja **kauzatywna** z odbiorcą akcji:

Jeździec popędził/pognał konia (przez las).

Koń popędził/pognał (przez las).

Piotr powłókł Marię do kina.

Maria powłokła się (z Piotrem) do kina.

Nadzorca zaharował/zamęczył niewolników (na śmierć).

Niewolnicy zaharowali/zamęczyli się (na śmierć).

Praca zamęcza Piotra.

Piotr zamęcza się (pracą).

- ▶ Problem:

Matka myje dziecko (gąbką).

Dziecko myje się (gąbką).

*Gąbka myje dziecko.

Alternacje — literatura anglojęzyczna (8)

- ▶ alternacja **porzucenia dopełnienia** (ang. *object drop*)

Piotr posprzątał pokój.

Piotr posprzątał.

Piotr sprzątnął pokój.

*Piotr sprzątnął.

Jan pozmywał naczynia.

Jan pozmywał.

Jan umył/pomył naczynia.

*Jan umył/pomył.

- ▶ Problem — rzadkość zjawiska:

Praczka poprała brudną bieliznę.

*Praczka poprała.

Strona zwrotna (1)

- ▶ Formy zwrotne nieosobowe (nieodmienne, skostniałe w 1 os. l. poj) tworzone dla wszystkich czasowników bez wyjątku:

Buty czyści się pastą.

Książkę czyta się (przyjemnie).

- ▶ **konstrukcje medialne** (ang. *middle constructions*):

Książka Masłowskiej dobrze się czyta/sprzedaje.

Świeży chleb źle się kroi.

Strona zwrotna (2)

Czasowniki można sklasyfikować następująco:

1. czynne nieposiadające odpowiedników zwrotnych;
2. zwrotne nieposiadające odpowiedników czynnych (*czołgać się, starać się*);
3. czynne posiadające odpowiedniki zwrotne:
  - 3.1 pary opozycyjne: czasownik czynny i zwrotny mają takie same bądź zbliżone znaczenie;
  - 3.2 pary w skład których wchodzi czasowniki o różnym znaczeniu:

opuszczać — *opuszczać się*

popisać — *popisać się*

udawać — *udawać się*

zalecać — *zalecać się*

- 3.3 czynne posiadające dwa odpowiedniki zwrotne, z których jeden jest znaczeniowo bliski czasownikowi czynnemu:

odwołać się/kogoś (ze stanowiska) — *odwołać się (do władz)*

oglądać się/kogoś (w lustrze) — *oglądać się (za siebie)*

opierać się/coś (o ścianę) — *opierać się (prześladowaniom)*

Alternacje — literatura polska (strona czynna) (1)

▶ alternacja **biernik–dopełniacz (B → D)**

dokładać: sałatę/sałaty

nalewać: wodę/wody, wódkę/wódki

użyć: pastę/pasty, szczotkę/szczotki
samochód/samochodu

Alternacje — literatura polska (strona czynna) (1)

▶ alternacja **biernik–dopełniacz (B → D)**

dokładać: sałatę/sałaty

nalewać: wodę/wody, wódkę/wódki

użyć: pastę/pasty, szczotkę/szczotki
samochód/samochodu

▶ Problem:

bronić: dziecko/dziecka, kobietę/kobiety
(ale: *rację/racji)

kupić: chleb/chleba, ogórki/ogórków, cukier/cukru
(ale: samochód/*samochodu, pralkę/*pralki)

pożyczyć: pióro/pióra, mąkę/mąki,
(ale: samochód/*samochodu)

Alternacje — literatura polska (strona czynna) (1)

▶ alternacja **biernik–dopełniacz (B → D)**

dokładać: sałatę/sałaty

nalewać: wodę/wody, wódkę/wódki

użyć: pastę/pasty, szczotkę/szczotki
samochód/samochodu

▶ Problem:

bronić: dziecko/dziecka, kobietę/kobiety
(ale: *rację/racji)

kupić: chleb/chleba, ogórki/ogórków, cukier/cukru
(ale: samochód/*samochodu, pralkę/*pralki)

pożyczyć: pióro/pióra, mąkę/mąki,
(ale: samochód/*samochodu)

▶ Problem:

zażyć: lekarstwo, specyfik, pigułkę
kąpieli, rozrywki, przyjemności

Alternacje — literatura polska (2)

▶ alternacja **biernik–celownik** (**B** → **C**)

błogosławić: lud/ludowi, króla/królowi

zaprzeczać: ?ojcostwa/ojcostwu

Alternacje — literatura polska (2)

▶ alternacja **biernik–celownik** (**B** → **C**)

błogosławić: lud/ludowi, króla/królowi

zaprzeczać: ?ojcostwa/ojcostwu

▶ alternacja **biernik–narzędnik** (**B** → **N**)

bujać: kołyskę/kołyską

ciskać kamień/kamieniem

rzucać: kamień/kamieniem, piłkę/piłką

szarpać: struny/strunami, koniec/końcem (czegoś)

Alternacje — literatura polska (3)

► alternacja **biernik–fraza przyimkowa**

ciągnąć: sznurek / **za** sznurek

najechać: psa / **na** psa

przejechać: most / **przez** most

szarpać: sznurek / **za** sznurek

zapominać: zdarzenie / **o** zdarzeniu

Podział na klasy ze względu na realizację składniową transformacji:

- ▶ Nie zachodzą zmiany składniowe:

myć dziecko (gąbką) – myć się (gąbką)

- ▶ Czasownik zwrotny zmienia strukturę połączenia (wymaganie składniowe dopełnienia), tzn. zmienia przypadek rzeczownika:

- ▶ transformacja **B** → **D**

podjąć pracę – podjąć się pracy
trzymać poręcz – trzymać się poręczy
wykuć matematykę – wykuć się matematyki

- ▶ transformacja **B** → **N**

wykazać odwagę – wykazać się odwagą
wymienić adresy – wymienić się adresami

- ▶ transformacja **B** → wyrażenie przyimkowe:

<i>szkować kolację</i>	—	<i>szkować się do kolacji</i>
<i>znać ciesielstwo</i>	—	<i>znać się na ciesielstwie</i>
<i>oganiać muchy</i>	—	<i>oganiać się od much</i>
<i>uwolnić psa</i>	*—*	<i>uwolnić się od psa</i>
<i>kochać dziewczynę</i>	—	<i>kochać się w dziewczynie</i>
<i>ćwiczyć biegi</i>	—	<i>ćwiczyć się w biegach</i>
<i>poprawiać wyniki</i>	—	<i>poprawiać się w wynikach</i>
<i>rozeznąć sytuację</i>	—	<i>rozeznąć się w sytuacji</i>
<i>otrzepywać piasek</i>	—	<i>otrzepywać się z piasku</i>
<i>umyć brud</i>	—	<i>umyć się z brudu</i>
<i>narzucać pomoc</i>	—	<i>narzucać się z pomocą</i>
<i>rozłożyć robotę</i>	—	<i>rozłożyć się z robotą</i>
<i>zdradzać sekret</i>	—	<i>zdradzać się z sekretem</i>
<i>pomścić krzywdy</i>	—	<i>pomścić się za krzywdy</i>
<i>pieścić dziecko</i>	—	<i>pieścić się z dzieckiem</i>
<i>widywać kolegę</i>	—	<i>widywać się z kolegą</i>

Czasownik zwrotny wpływa na zmianę struktury zdania

podmiot (czynny) $\implies$ inny człon

dopełnienie (czynne) $\implies$ podmiot (zwrotny)

▶ podmiot konstr. czynnej $\implies$ narzędnik lub wyr. przyim.

▶ Oba podmioty żywotne

<i>Syn denerwuje ojca.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Ojciec denerwuje się przez syna.</i>
<i>Córka martwi matkę.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Matka martwi się o/przez córkę.</i>
<i>Piotr zraził wszystkich do siebie.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Wszyscy zrazili się do Piotra.</i>
<i>Konduktor informuje Piotra.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Piotr informuje się u konduktora.</i>
<i>Dyrektor zatrudnia pracownika.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Pracownik zatrudnia się u dyrektora.</i>
<i>Żona żywi męża.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Mąż żywi się u żony.</i>

▶ żywotny podmiot zwrotny

<i>Zakupy irytują Piotra.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Piotr irytuje się z powodu zakupów.</i>
<i>Sprawa męczy ojca.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Ojciec męczy się sprawą.</i>
<i>Urząd melduje obywatela.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Obywatel melduje się w urzędzie.</i>
<i>Instytut doktoryzuje asystenta.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Asystent doktoryzuje się w instytucie.</i>
<i>Nóż zranił Jana.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Jan zranił się nożem.</i>
<i>Ogień poparzył Piotra.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Piotr poparzył się ogniem / od ognia.</i>
<i>Pot oblał Piotra.</i>	$\Leftrightarrow$	<i>Piotr oblał się potem.</i>

- ▶ żywotny podmiot czynny

Pensjonariusze zapelnili dom. ⇔ *Dom zapelnil się pensjonariuszami.*

Publiczność wypełnila teatr. ⇔ *Teatr wypełnil się publicznością.*

Spółeczność przyjęła zwyczaj. ⇔ *Zwyczaj przyjęł się w spółeczności.*

Tłumy wszczęły ruch. ⇔ *Ruch wszczął się wśród tłumu.*

- ▶ Oba podmioty nieżywotne

Nauki biologiczne przyjęły teorię ewolucji. ⇔ *Teoria ewolucji przyjęła się w naukach biologicznych.*

Książki zapelnily regał. ⇔ *Regał zapelnil się książkami.*

Barwy nasycają krajobraz. ⇔ *Krajobraz nasycy się barwami.*

Klej pobrudził ubranie. ⇔ *Ubranie pobrudziło się klejem.*

Słońce topi śnieg. ⇔ *Śnieg topi się od słońca.*

- ▶ podmiot konstr. czynnej $\implies$ celownik
(i ew. wyrażenie przyimkowe)

Hrabina urodziła syna. $\Leftrightarrow$ *Syn urodził się hrabinie / u hrabiny.*
(*Syn hrabiny urodził się.*)

Piotr zamknął oczy. $\Leftrightarrow$ *Oczy zamknęły się Piotrowi.*
(*Oczy Piotra zamknęły się.*)

Drzewa zwiesiły gałęzie. $\Leftrightarrow$ *?Gałęzie zwiesiły się drzewom.*
(*Gałęzie drzew zwiesiły się.*)

- ▶ podmiot konstrukcji czynnej znika

Drukarz drukuje książkę. $\Leftrightarrow$ *Książka drukuje się (dzięki drukarzowi).*

Brat rozładowuje atmosferę. $\Leftrightarrow$ *Atmosfera rozładowuje się (dzięki bratu).*

Chłopiec pobrudził ubranie. $\Leftrightarrow$ *Ubranie pobrudziło się (przez chłopca).*

Chłopiec wbija gwóźdź. $\Leftrightarrow$ *Gwóźdź wbija się.*

Wiatr stłukł okno. $\Leftrightarrow$ *Okno stłukło się (z powodu wiatru).*

Młotek wbija gwóźdź. $\Leftrightarrow$ *Gwóźdź wbija się.*

Drukarnia drukuje książkę. $\Leftrightarrow$ *Książka drukuje się (w drukarni).*

się recyprokalne i zaimek z (1)

- ▶ Czasowniki czynno-zwrotne:

Jan spotyka Piotra.

Jan spotyka się z Piotrem.

Jan i Piotr spotykają się (ze sobą).

Jan lubi Piotra.

Jan lubi się z Piotrem.

Jan z Piotrem lubią się (nawzajem/ze sobą).

Jan i Piotr lubią się (nawzajem/ze sobą).

Jan ściga Piotra.

Jan ściga się z Piotrem.

Jan z Piotrem ścigają się (ze sobą).

Jan i Piotr ścigają się (ze sobą).

się recyprokalne i zaimek z (2)

- ▶ Czasowniki z *się* morfologicznym:

Jan różni się od Piotra.

Jan z Piotrem różnią się (między sobą).

Jan i Piotr różnią się (między sobą).

Biurko styka się z szafą.

Biurko z szafą stykają się (ze sobą).

Biurko i szafa stykają się (ze sobą).

się recyprokalne i zaimek z (2)

- ▶ Czasowniki z się morfologicznym:

Jan różni się od Piotra.

Jan z Piotrem różnią się (między sobą).

Jan i Piotr różnią się (między sobą).

Biurko styka się z szafą.

Biurko z szafą stykają się (ze sobą).

Biurko i szafa stykają się (ze sobą).

- ▶ Problem:

Matka myje dziecko.

Matka myje się z dzieckiem.

Matka i dziecko myją się (nawzajem/ze sobą).

Matka z dzieckiem myją się (nawzajem/ze sobą).

Mąż chroni żonę (przed niebezpieczeństwem).

Mąż chroni się z żoną (przed niebezpieczeństwem).

Mąż i żona chronią się (nawzajem) (przed niebezpieczeństwem).

Mąż z żoną chronią się (nawzajem) (przed niebezpieczeństwem).

Porównanie podejść

źródła anglojęzyczne	źródła polskojęzyczne
alternacja benefaktywna	nieopisana
alternacja datywna	nieopisana
alternacja lokatywna	nieopisana
alternacja konatywna	alternacja biernik–fraza przyimkowa
alternacja co / o co	alternacja biernik–fraza przyimkowa
alternacja kauzatywna	zmiana struktury zdania, w której podmiot konstrukcji czynnej znika bądź zamienia się w wyrażenie przyimkowe <i>przez/z powodu</i>
alternacja porzucenia	nieopisana
dopełnienia	

Źródła danych do doboru czasowników

- ▶ Korpus IPI PAN:
  - ▶ ograniczenie się do zdań „prostych” (zawierających jedno wystąpienie czasownika (+ew. będzie, winien), rzeczowniki ze Słownosieci, bez imiesłów, bez xxx, bez ign);
  - ▶ przebadanie nadreprezentacji czasowników pod kątem stylów ustawa i protokół;
- ▶ polski wordnet (Słownosieć):
  - ▶ czasowniki omawiane powyżej w nim występujące,
  - ▶ czasowniki zawierające w opisie partykułę się;
- ▶ literatura anglojęzyczna dotycząca automatycznego wykrywania alternacji i grupowania czasowników.

Ostateczna kwalifikacja czasowników

spośród 425 wybranych zgodnie z powyższymi zasadami

Wybrane zostało 99 czasowników:

- ▶ 71 czasowników podlegających alternacji/transformacji o frekwencji powyżej 1 000;
- ▶ 9 odpowiedników aspektowych takich leksemów o frekwencji powyżej 500;
- ▶ 3 czasowniki o frekwencji powyżej 480: (*kochać* (558), *kupować* (489), *trzymać* (998)) podlegające dwum zjawiskom; najrzadsze z nich ma także swoją parę aspektową o wyższej frekwencji;
- ▶ trzy pary aspektowe o frekwencji powyżej 700 każdego czasownika;
- ▶ 10 czasowników nie podlegających zjawiskom alternacji o frekwencji powyżej 3 tys.

Czasowniki podlegające alternacji pojedynczych wymagań

- ▶ alternacja **biernik–dopełniacz** (**B** → **D**)
bronić, kosztować, kupować
- ▶ alternacja **biernik–fraza przyimkowa**
*dochodzić (**do**), mówić (**o**), opowiadać (**o**), pamiętać (**o**),
przechodzić (**przez**), trzymać (**za**), uderzać (**w**)*
- ▶ alternacja **celownik–fraza przyimkowa**:
*służyć (**do**), uciekać (**od**), wierzyć (**w**)*
  - ▶ **B+C** → **B+do**
mówić, odnosić, pisać, pościć, zgłaszać, zwracać
  - ▶ **B+C** → **B+dla**
kupować, prezentować, proponować, przygotowywać, robić
  - ▶ **B+C** → **B+od**
odbierać, zabierać

Czasowniki podlegające transformacji zwrotnej bez zmian składniowych

- ▶ *się* zwrotne
bronić (kogoś/się), poprawić (coś/kogoś/się), uczyć (kogoś/się), zapisać (kogoś/się), zmienić (coś/kogoś/się)
- ▶ *się* recyprokalne
kochać, lubić, rozumieć
- ▶ *się* dostawione
prosić [się] o, pytać [się] o

Czasowniki podlegające transformacji zwrotnej ze zmianą przypadku rzeczownika

- ▶ transformacja **B** → **D**   *podejmować, trzymać*
- ▶ transformacja **B** → **N**
dzielić, kończyć, rozpoczynać, wykazać, zaczynać
- ▶ transformacja **B** → **do+D, na+B**
organizować, przygotowywać
- ▶ transformacja **B** → **na+Msc**   *poznać, znać*
- ▶ transformacja **B** → **od+D**   *wstrzymać*
- ▶ transformacja **B** → **w+Msc**
kochać, poprawić, powtarzać, trenować
- ▶ transformacja **B** → **z+N**
kochać, lubić, mijać, powtarzać, poznać, spotykać, widzieć, zgłaszać, znać
- ▶ transformacja **B** → **za+B**   *brać, trzymać*

Czasowniki podlegające transformacji zwrotnej wpływającej na zmianę struktury zdania

Czasowniki biernikowe:

- ▶ podmiot konstrukcji czynnej $\implies$ narzędnik lub wyrażenie przyimkowe
interesować, kończyć, otwierać, rozpoczynać, uderzyć, zaczynać, zamykać
- ▶ podmiot konstrukcji czynnej $\implies$ celownik
(i ew. wyrażenie przyimkowe)
dostać, otwierać, przerwać, zamykać
- ▶ podmiot konstrukcji czynnej $\implies$ wyrażenie przyimkowe
informować (się u), przyjąć (się w/wśród), toczyć (się między), uczyć (się u/od), zapisać (się u/w/na)
- ▶ podmiot konstrukcji czynnej znika
(ew. zmienia się w wyrażenie przyimkowe)
kończyć, przerwać, rozpoczynać, uczyć, zaczynać

Czasowniki z *się* morfologicznym podlegające alternacji pojedynczych wymagań

Czasowniki z *się* morfologicznym

- ▶ alternacja **dopełniacz–fraza przyimkowa**:
bać się (przez/z powodu)
- ▶ alternacja pomiędzy wyrażeniami przyimkowymi:
*dziać się (z→u), wypowiedać się (o → na temat),
zapaść się (w+B → w+MSC)*

Nadreprzentacje

lemat	nadreprzentacja		frekwencje		
	styl	wspcz.	zd. pr.	styl	różnica
–otwierać	protok	1,73	6 667	6 356	311
+podejmować	ustawa	3,27	1 195	62	1 133
+proponować	protok	2,22	2 167	1 502	665
+przyjąć	protok	1,80	6 645	1 806	4 839
+służyć	ustawa	2,83	1 200	51	1 149
+wstrzymać	protok	2,41	86 566	83 574	2 992
+zgłaszać	protok	1,84	3 104	2 214	890
+prosić	protok	2,34	82 191	78 746	3 445

Dla czasowników *proponować*, *przyjąć*, *zgłaszać* rozważam 2% ich wystąpień w stylu protokół; dla *prosić*, *wstrzymać* — 0.5%.

Własności podkorpusu

- ▶ 165 253 zdania (proste),
liczone tylko zdyzambiguowane wystąpienia czasowników;
- ▶ 416 różnych czasowników zidentyfikowanych przez skrypt
`verbs.pl`;
- ▶ 288 106 wystąpień tych czasowników
liczone wszystkie wystąpienia czasowników;
- ▶ 3 415 wystąpień *być* (bedzie);
- ▶ najczęstszy czasownik — *mówić* (16 270 wystąpień).

Podstawowa bibliografia

- ▶ Levin, B. i Rappaport Hovav, M. (2005) *Argument Realisation*, Cambridge University Press
- ▶ Szupryczyńska, M. (1973) *Syntaktyczna klasyfikacja czasowników przybiernikowych*, Państwowe Wydawnictwo naukowe, Poznań